بسمه تعالی

درس مهندسی نرم‌افزار پیشرفته

فصل شانزدهم

توسعه مبتنی بر جنبه (*Aspect-oriented Development*)

دکتر فریدون شمس

اهداف جلسه

- ذاتی بودن پیچیدگی نرم‌افزار
- توسعه نرم‌افزار مبتنی بر جنبه
- مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه
- انواع جنبه‌ها و دسته‌بندی آنها
- توسعه نرم‌افزار مبتنی بر جنبه

فهرست مطالب

- پیچیدگی ذاتی نرم‌افزار
- توسعه نرم‌افزارهای مدرن و مشکلات آن
- مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه
- نمونه‌های توجه به جنبه
- تفاوت شی با جنبه
- توسعه نرم‌افزار مبتنی بر جنبه

توسعه نرم‌افزار

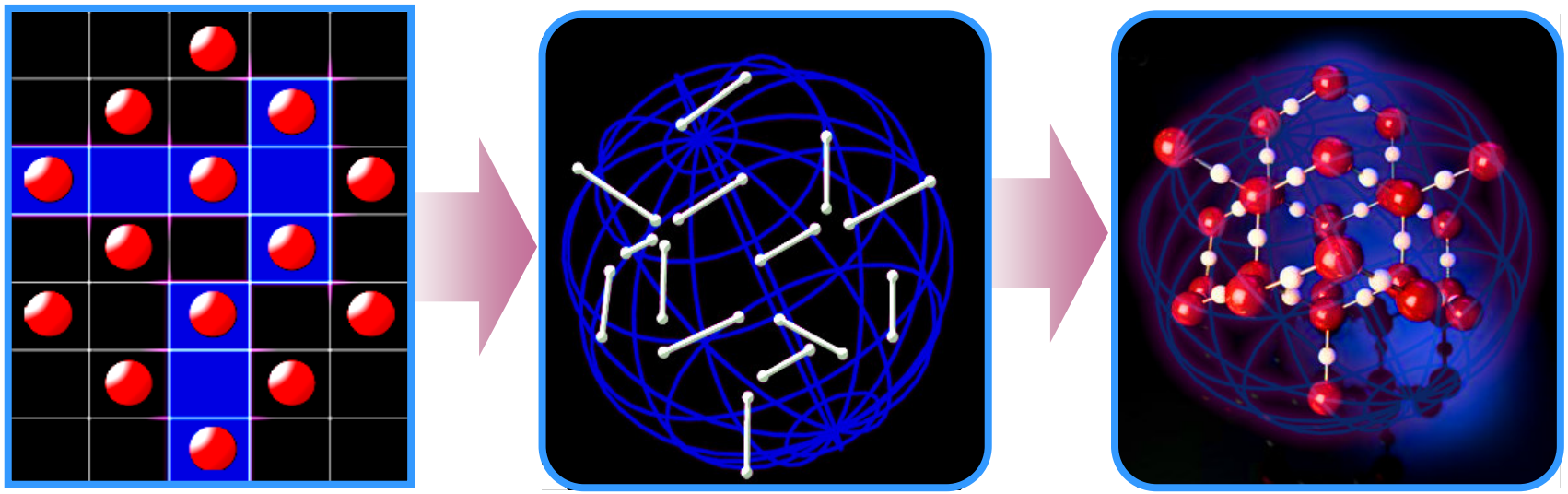

نرم‌افزارهای قدیمی | نرم‌افزارهای موجود | نرم‌افزارهای آینده

توسعه نرم‌افزار از حالت ثابت، محاسباتی و داده‌گرا

به حالت پویا، بسته به نیاز و مولفه‌گرا تبدیل شده است

توسعه نرم‌افزار (ادامه)

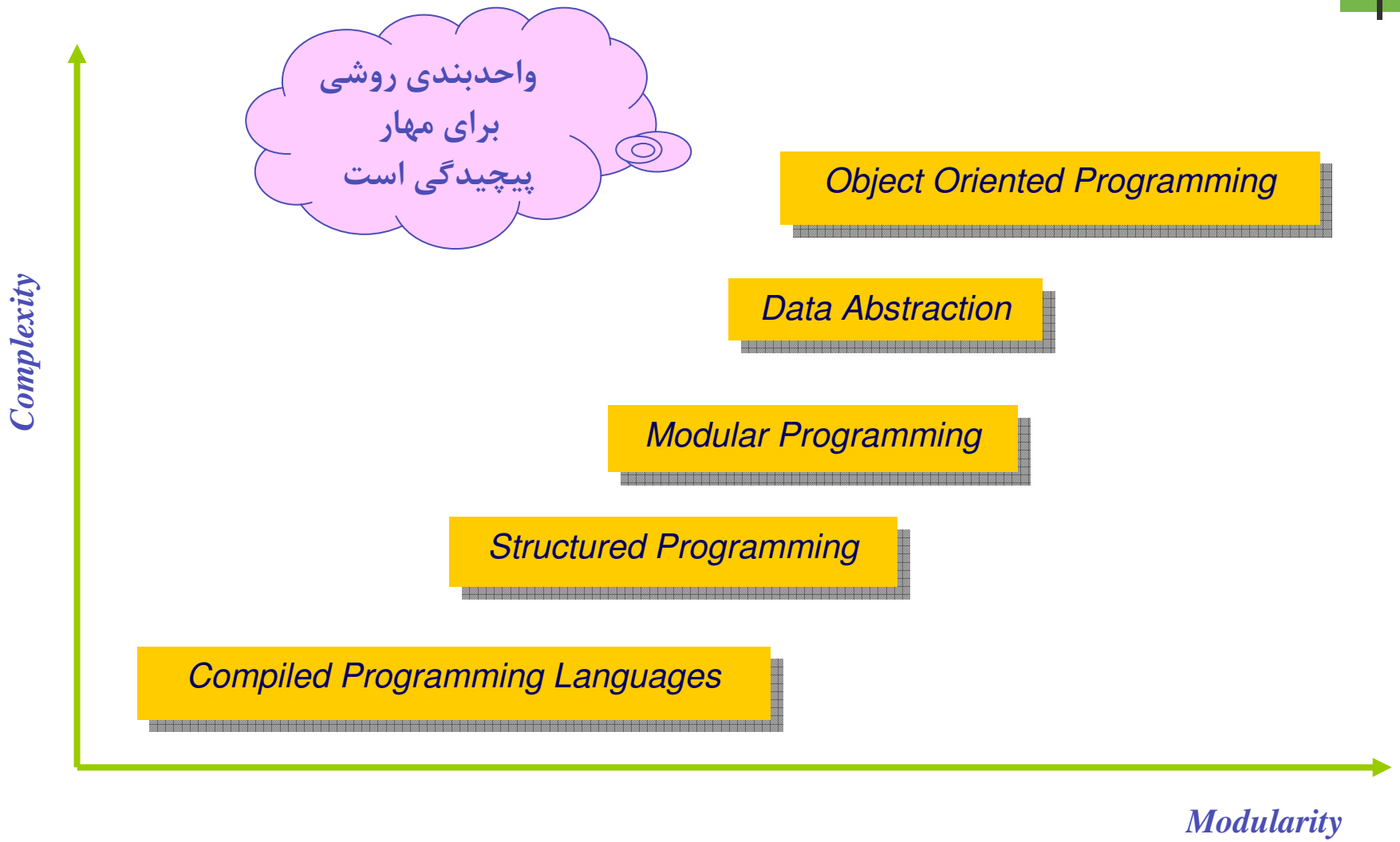

توسعه نرم‌افزار (ادامه)

برنامه‌نویسی ساختاریافته

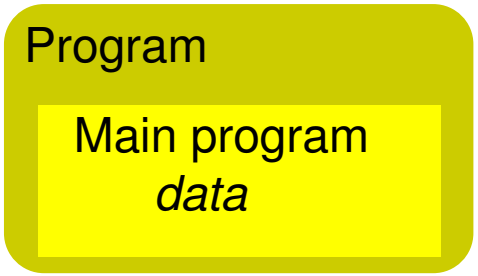


```
i = 1
while (i < 4) {
  print(i)
  i = i + 1
}
```

- راحتی خواندن و نوشتن
- قابلیت توسعه پائین
- قابلیت نگهداری پائین
- قابلیت استفاده مجدد پائین
- فاقد واحدبندی

توسعه نرم‌افزار (ادامه)

برنامه‌نویسی رویه‌ای

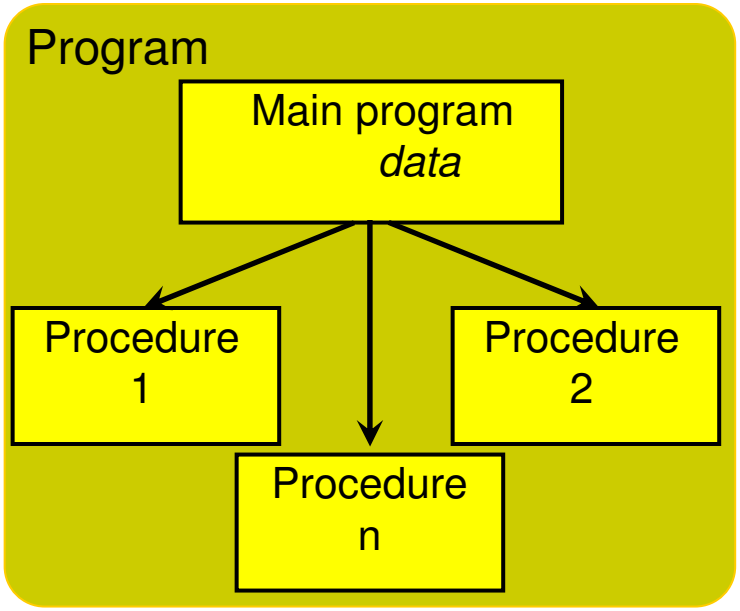

- راحتی خواندن و نوشتن
- قابلیت توسعه بهبودیافته
- قابلیت نگهداری بهبودیافته
- قابلیت استفاده‌مجدد بهبودیافته
- واحدبندی بهبودیافته

توسعه نرم‌افزار (ادامه)

برنامه‌نویسی شی‌گرا

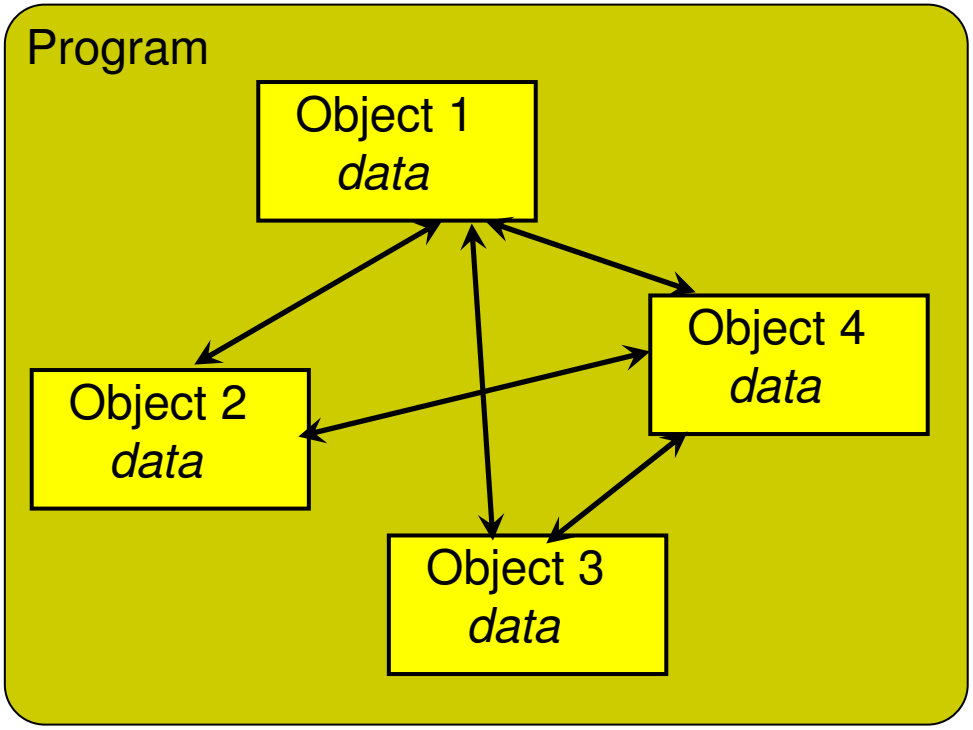

- راحتی خواندن و نوشتن
- قابلیت توسعه خوب
- قابلیت نگهداری خوب
- قابلیت استفاده‌مجدد خوب
- واحدبندی خوب

توسعه نرم‌افزار (ادامه)

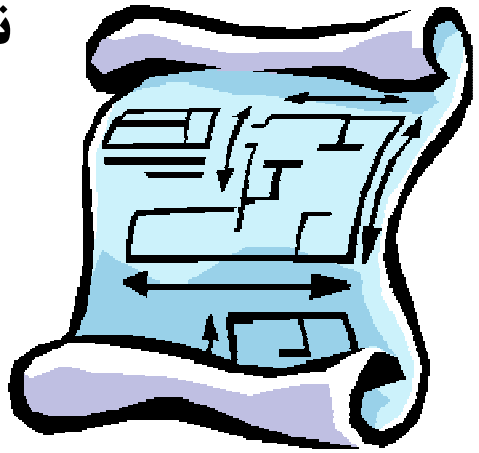

نیازهای وظیفه‌مندی

+

نیازهای غیروظیفه‌مندی

+

نیازمندی‌های توسعه نرم‌افزار

پیچیدگی

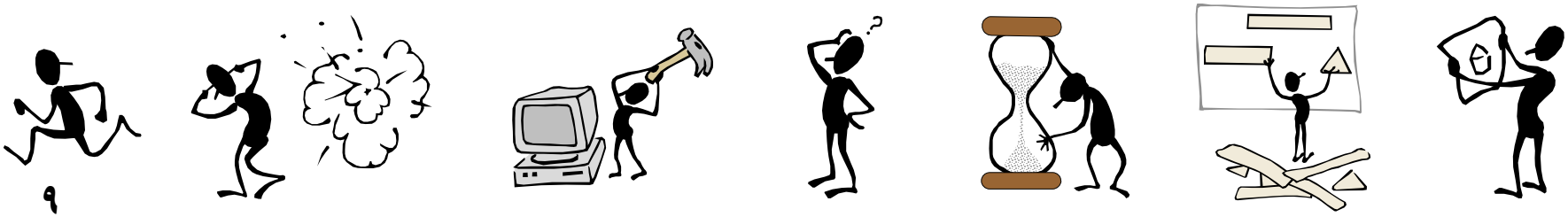

توسعه نرم‌افزار (ادامه)

- مشکلات روش‌های شی‌گرا از آنجا ناشی می‌شود که

توسعه مبتنی بر جنبه (*Aspect-oriented*) با نگاهی بر نیازمندی‌ها و پوشش بهینه آنها ارائه شده است

- تمرکز شی‌گرایی بر روی بهبود برنامه‌نویسی و کدها است، در حالیکه نیاز است تا تمرکز بر روی نیازمندی‌ها باشد
  - چالش اصلی توسعه نرم‌افزار، برآورده‌سازی نیازمندی‌هاست

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه

- دغدغه (*Concern*)
  - نیازمندی سیستم که برای ذینفعان اولویت دارد
  - مجموعه خاصی از رفتارهای مورد نیاز برای یک برنامه
  - بر ماژول‌های مختلف نرم‌افزار تاثیر می‌گذارد
  - می‌توانند وظیفه‌مندی یا غیروظیفه‌مندی باشند
    - *Business logic ،Performance ،Logging and Debugging*
  - می‌توانند سطح بالا یا سطح پائین باشند
    - *Caching ،Security, QoS*

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

- جداسازی دغدغه‌ها (*Separation of concerns*) روشی برای توجه به آنها به صورت مجزاست که اجازه رهگیری شفاف نیازمندی‌ها به پیاده‌سازی را می‌دهد
- جداسازی در روش‌های سنتی از طریق واحدبندی و کپسوله‌سازی فراهم می‌گردد
  - زبان‌های رویه‌ای دغدغه‌ها را به رویه‌ها تبدیل می‌کنند
  - زبان‌های شی‌گرا دغدغه‌ها را اشیاء تبدیل می‌کنند
  - طراحی‌های سرویس‌گرا دغدغه‌ها را به سرویس تبدیل می‌کنند

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

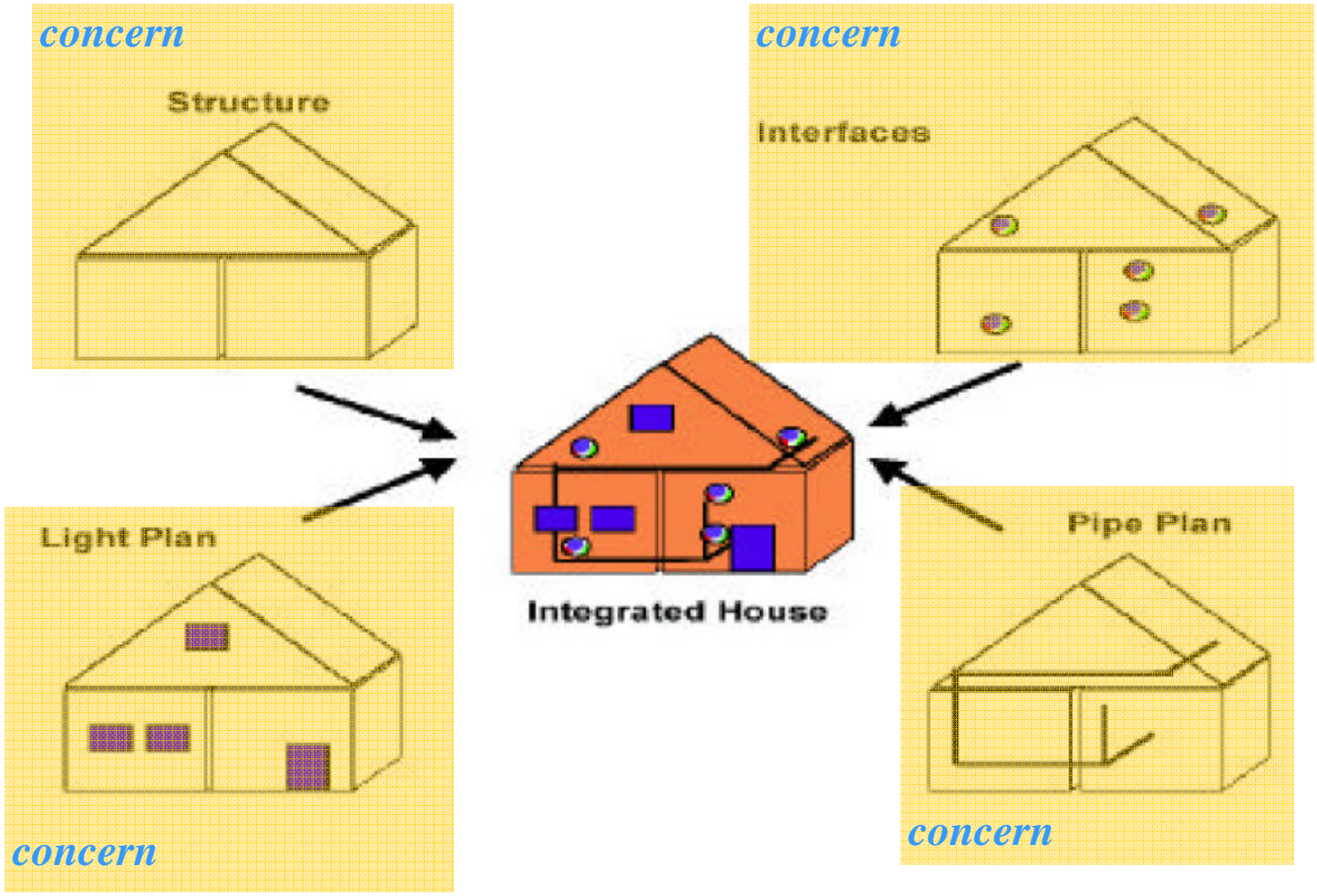

Separation of concerns

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

- *Core concerns*
  - دغدغه‌هایی هستند که به اهداف اصلی سیستم مرتبط هستند و معمولاً در یک رویه، ماژول یا شی قرار می‌گیرند
- *Crosscutting Concerns*
  - بطور معمول در چندین رویه، ماژول یا شی قرار می‌گیرند
  - در هنگام تغییر به دو صورت مشکل ایجاد می‌شود
    - *Tangling* : یک مولفه بیش از یک نیازمندی را پیاده‌سازی می‌کند
    - *Scattering* : پیاده‌سازی یک نیازمندی توسط چند مولفه انجام می‌شود

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

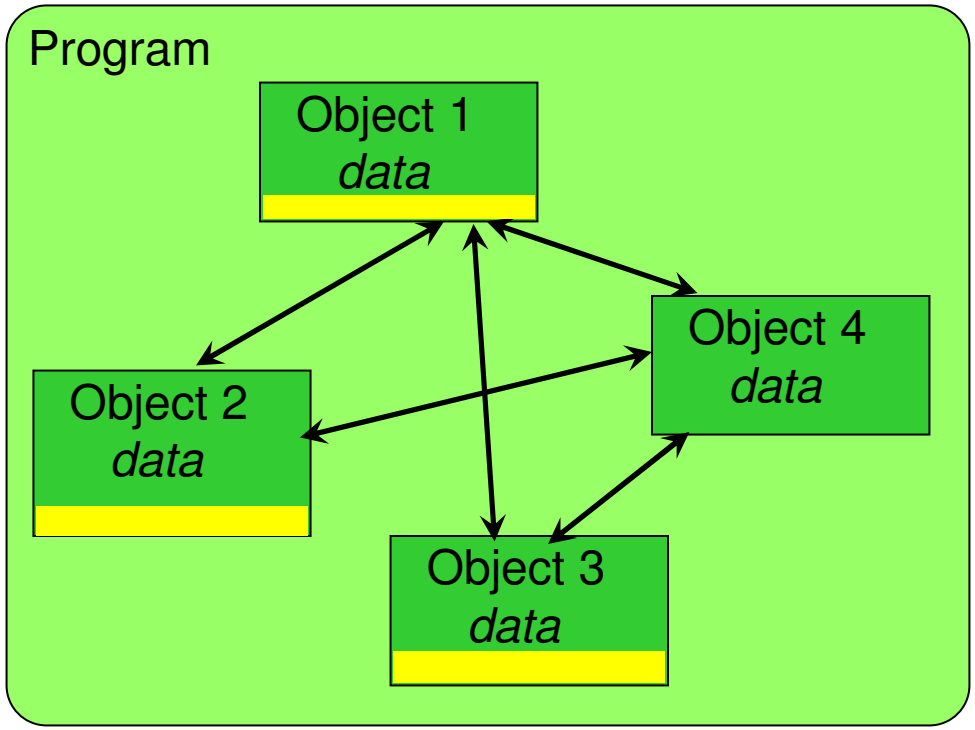

Concern	Implementation
A	Object 1
B	Object 2
C	Object 3
D	Object 4
E	Object 1,2,3

Crosscutting Concerns

نمونه توجه به جنبه

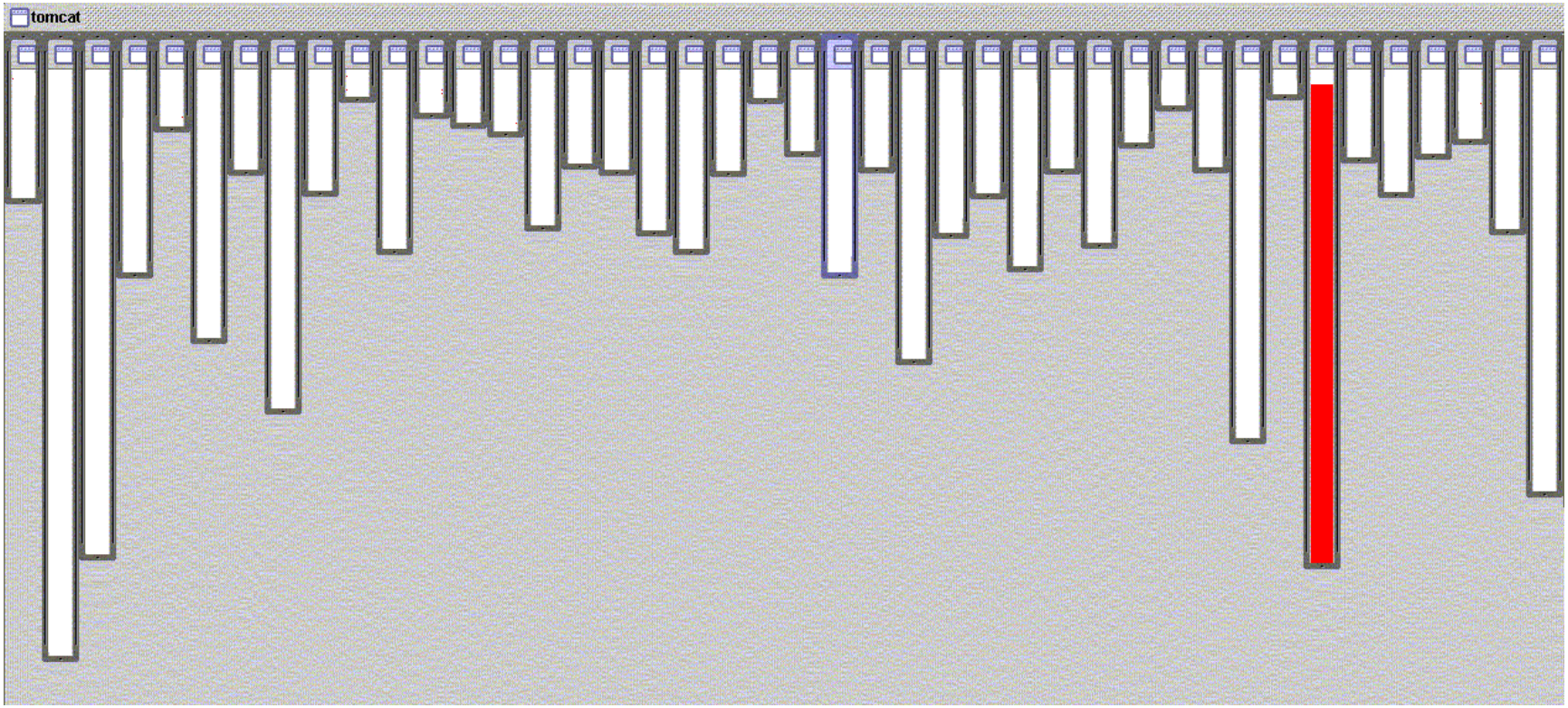

Good modularization

XML parsing is implemented in its own module

نمونه توجه به جنبه (ادامه)

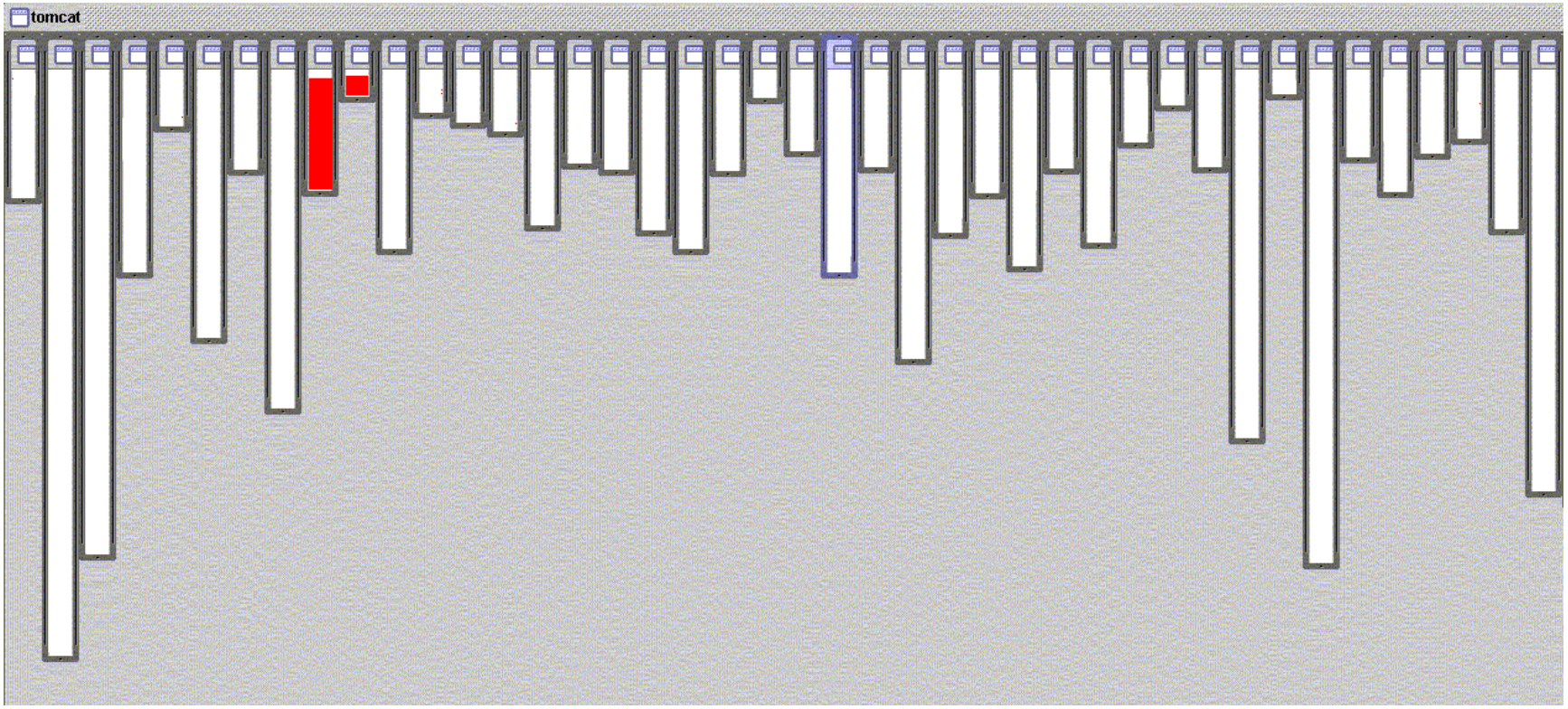

Good modularization

URL pattern matching is implemented in 2 modules

نمونه توجه به جنبه (ادامه)

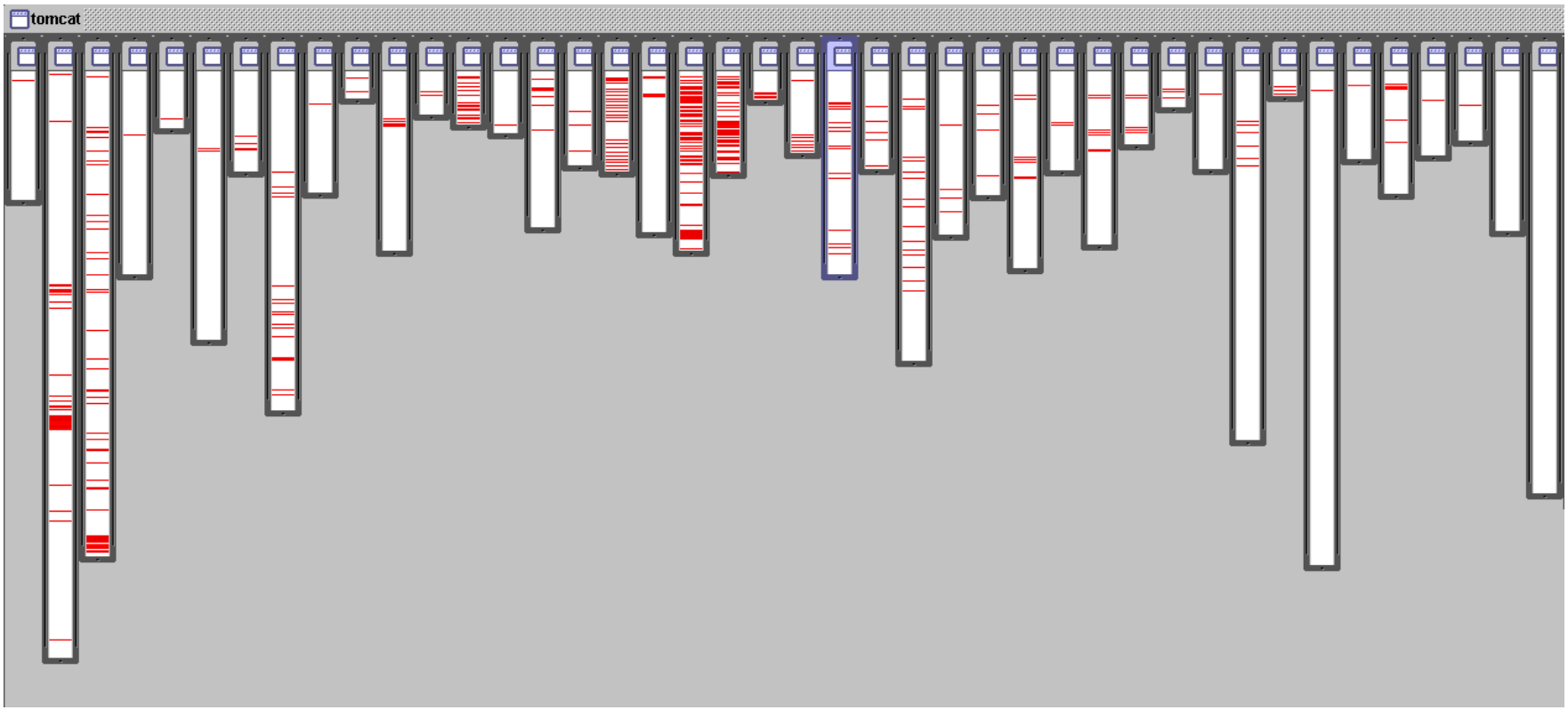

Bad modularization

Logging is implemented in a lot of different places

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

درهم پیچیدگی (*Tangling*)

```
synchronized void put (SensorRecoed rec) throws Interrupted Exception
 {
  if (numberOfEntries == bufsize)
       wait ();
  store [back] = new SensorRecord (rec.sensorId, rec.sensoral) ;
   back = back + 1;
   if (back == bufsize)
       back =0;
  numberOfEntries = numberOfEntries +1;
  notify();
 } // put
```

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

پراکندگی (*Scattering*)

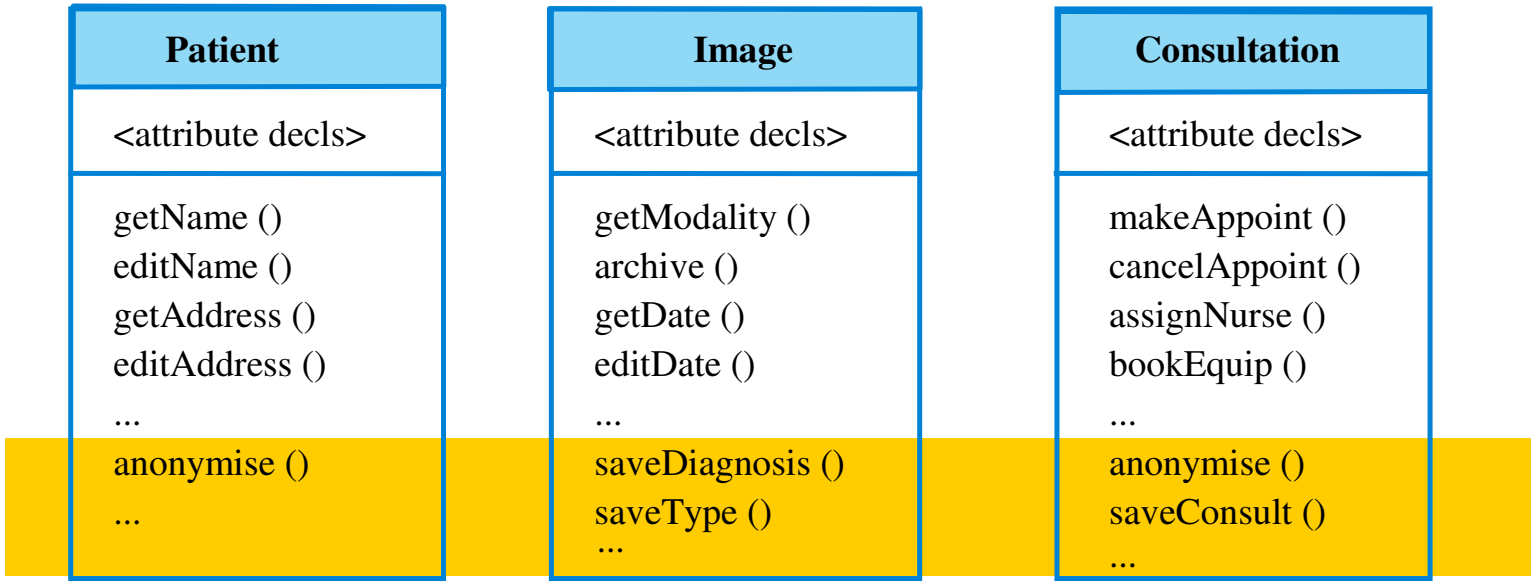

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

- پیامدهای درهم پیچیدگی و پراکندگی
  - تغییر در یک دغدغه موجب تغییر در دغدغه‌های دیگر می شود
  - عدم کشف نیازمندی‌های هر دغدغه از طریق کد منبع
  - از بین بردن واحدبندی سیستم
  - ضعف در درک و فهم

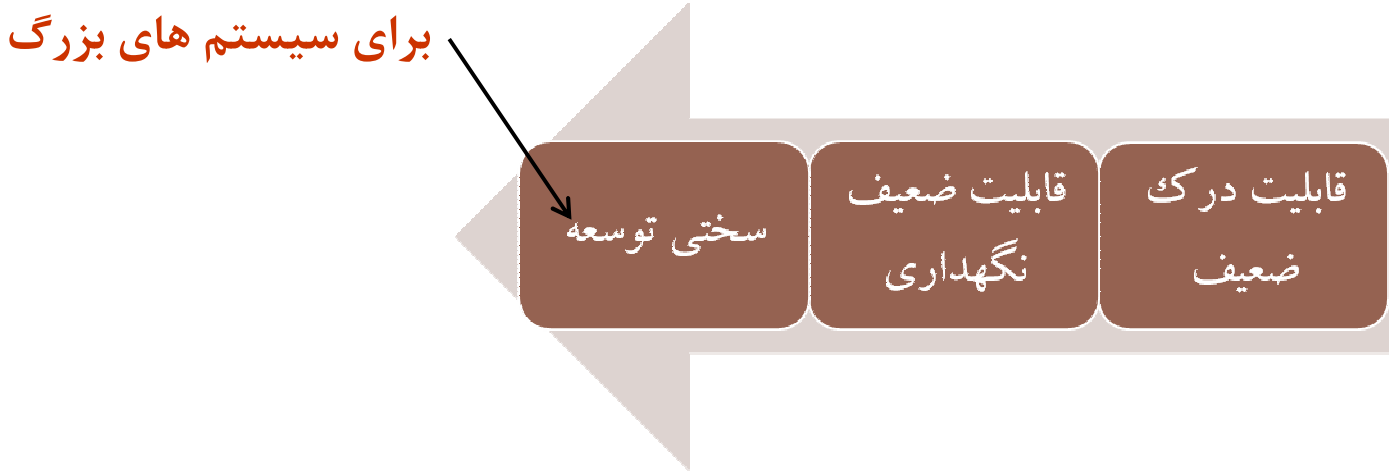

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه – انواع دغدغه‌ها

- کارکردی (*Functional*)
  - با وظیفه‌مندی خاصی از سیستم مرتبط هستند
- کیفیت سرویس (*Quality of Service*)
  - رفتار غیروظیفه‌مندی سیستم مرتبط هستند
- سیاست (*Policy*)
  - سیاست‌هایی که بر استفاده از سیستم حاکم هستند
- سیستم (*System*)
  - به خصوصیات سیستم به‌عنوان یک کل مانند قابلیت نگهداری و پیکربندیش مرتبط هستند
- سازمانی (*Organisational*)
  - به اهداف سازمانی و اولویت‌های آن مرتبط هستند

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

- جنبه (*Aspect*)
  - تجریدی است که کد مرتبط با *cross-cutting concerns* را کپسوله می‌کند
  - در هر جنبه اطلاعاتی در مورد اینکه چه وقت باید به کد برنامه اضافه شود، وجود دارد
  - یک جنبه متشکل از دو بخش *Advice Code*, *Pointcut* است
  - جایی در برنامه که جنبه می‌تواند در آنجا افزوده شود، نقطه اتصال (*Joint Point*) نام دارد
  - به مجموعه‌ای از نقاط اتصال در برنامه *Pointcut* گویند

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

- *Advice*
  - پیاده‌سازی کد یک دغدغه
- *Waving*
  - تلفیق کد *Advice* در برنامه با استفاده از *Aspect Weaver*
- *Joint Point Model*
  - مجموعه‌ای از رویدادها که می‌توانند در یک *Pointcut* مورد اشاره قرار گیرند

مفاهیم توسعه مبتنی بر جنبه (ادامه)

- انواع محل‌های قرارگیری JP
  - **متدها**: فراخوانی و اجرای متد دو تا JP محسوب می‌شوند
  - **سازنده‌ها**: فراخوانی و اجرای یک سازنده، نوعی از JP ها است
  - **استثناءها**: رخ دادن استثناء و اجرا رفتار مورد انتظار- دو نقطه اصلی در اجرای یک برنامه کاربردی- نوعی از JP ها است
  - **فیلدها**: عملیات خواندن و نوشتن بر روی فیلدها می‌توانند به عنوان JP در نظر گرفته شوند

نمونه Aspect

```
aspect authentication
{
      before: call (public void update* (..))   // this is a pointcut
      {
// this is the advice that should be executed when woven into
// the executing system
            int tries = 0 ;
string userPassword = Password.Get ( tries ) ;
            while (tries < 3 && userPassword != thisUser.password ( ) )
            {
                // allow 3 tries to get the password right
                tries = tries + 1 ;
                userPassword = Password.Get ( tries ) ;
            }
            if (userPassword != thisUser.password ( )) then
                //if password wrong, assume user has forgotten to logout
                System.Logout (thisUser.uid) ;
      }
} // authentication
```

Aspect weaving

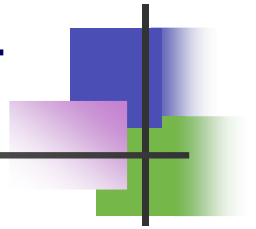

- *Aspect Weavers* کد منبع را پردازش نموده و جنبه‌ها را در برنامه و در *Pointcut* خاصی قرار می‌دهد
- سه روش برای قرار دادن جنبه‌ها
  - *Source Code pre-processing*
  - *Link-time weaving*
  - *Dynamic, Execution-time weaving*

Aspect weaving

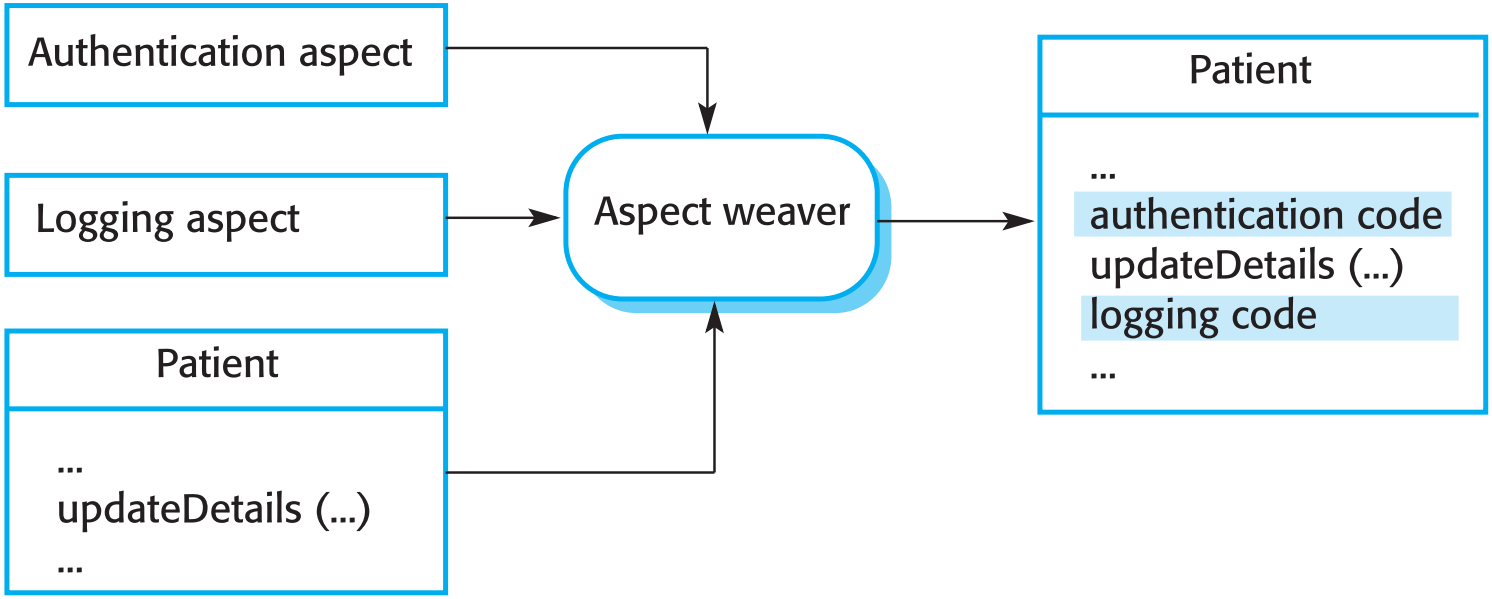

نمونه استفاده از جنبه

- سیستم مدیریت هتل

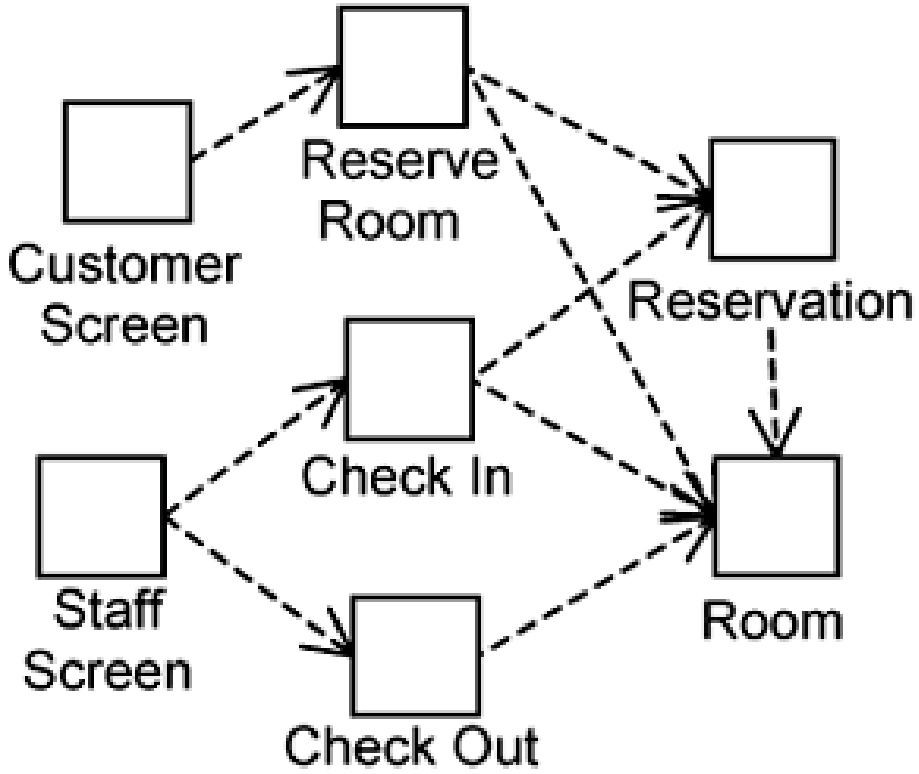

نمونه استفاده از جنبه (ادامه)

- تحقق بخشیدن به دغدغه‌ها

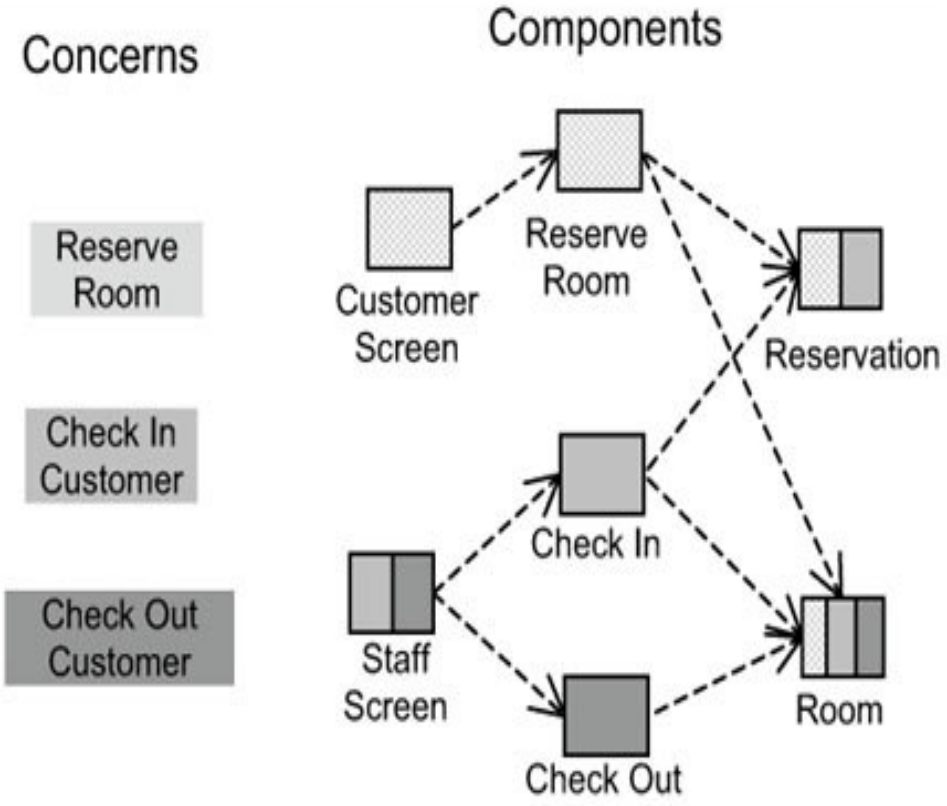

نمونه استفاده از جنبه (ادامه)

- تحقق بخشیدن به دغدغه‌ها

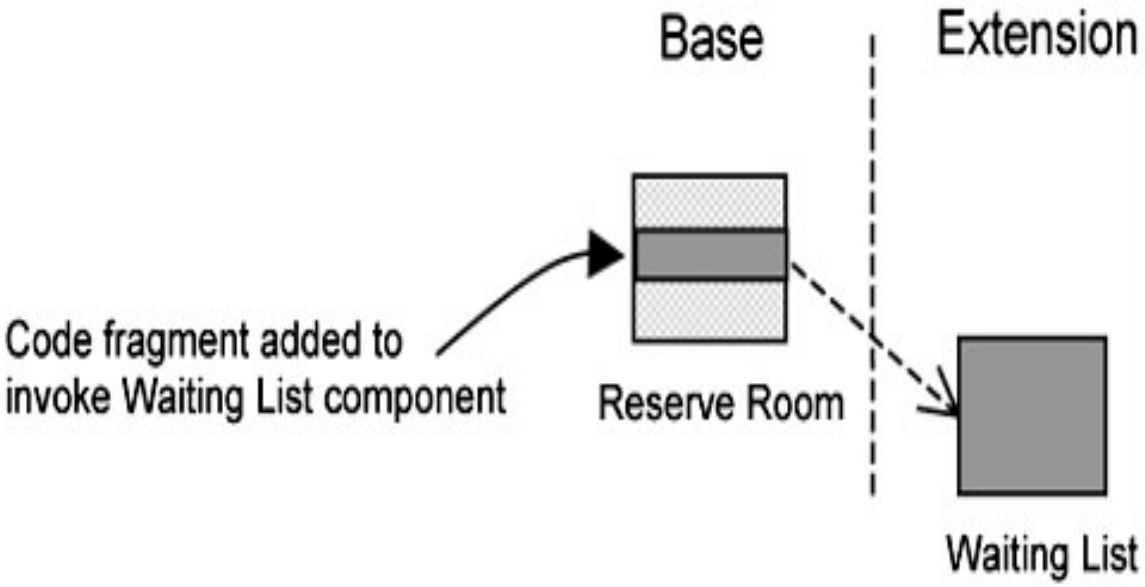

نمونه استفاده از جنبه (ادامه)

- تحقق بخشیدن به دغدغه‌ها

	Room	Reservation	Payment
Reserve Room	checkAvailability()	create()	
Check In Customer	assignCustomer()	consume()	createBill()
Check Out Customer	removeCustomer()		payBill()

نمونه استفاده از جنبه (ادامه)

- کد پیاده‌سازی

```
1.    public aspect CheckInCustomer {
2.    …
3.    public void Room.assignCustomer ()
4.    {
5.    // code to check in customer
6.    }
7.    public void Reservation.consume()
8.    {
9.    // code to consume reservation
10.   }
11.   public void Payment.createBill()
12.   {
13.   // code to generate an initial outstanding bill
14.   }
```

شی و جنبه

- شباهت
  - هر دو دارای نوع هستند
  - می‌توانند به کلاس‌های دیگر یا جنبه‌های دیگر توسعه داده شوند
  - می‌توانند به‌صورت تجرید باشند
  - می‌توانند دارای فیلد، متدها و نوع داده باشند
- تفاوت
  - جنبه‌ها می‌توانند به صفات دیگر اعضا دسترسی داشته باشند

توسعه نرم‌افزار مبتنی بر جنبه

- توسعه مبتنی بر جنبه به استفاده از جنبــه در تولیــد و توســعه نرم‌افزار اشاره دارد
- همانند متدولوژی‌های دیگر، متدولوژی‌های مبتنی بر جنبه نیــز فازهای مشابه خود را دارند، اما خود را مبتنی بر جنبه می‌دانند

توسعه نرم‌افزار مبتنی بر جنبه (ادامه)

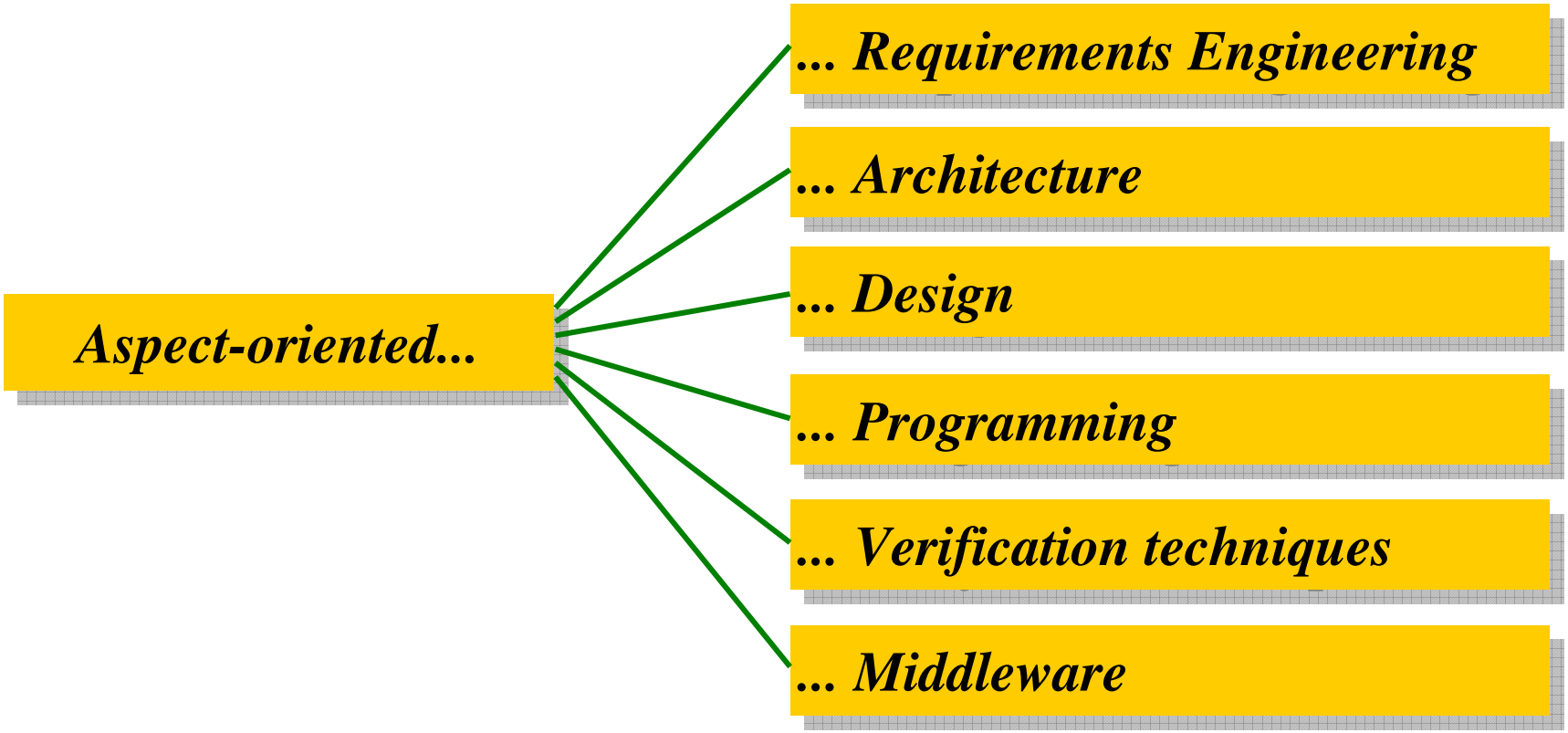

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا

- روشی به‌منظور تمرکز بر روی دغدغه‌های مشتری که با توسعه جنبه‌گرا سازگار است
- پایه این روش *Viewpoint*ها هستند
  - استفاده از *Viewpoint*ها برای جداسازی دغدغه‌ها
  - استفاده از *Viewpoint*ها برای نمایش نیازمندی‌های گروه‌های مرتبط ذینفعان
  - *Cross-cutting concerns* دغدغه‌هایی که توسط تمام *Viewpoint*ها مشخص می‌شوند

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

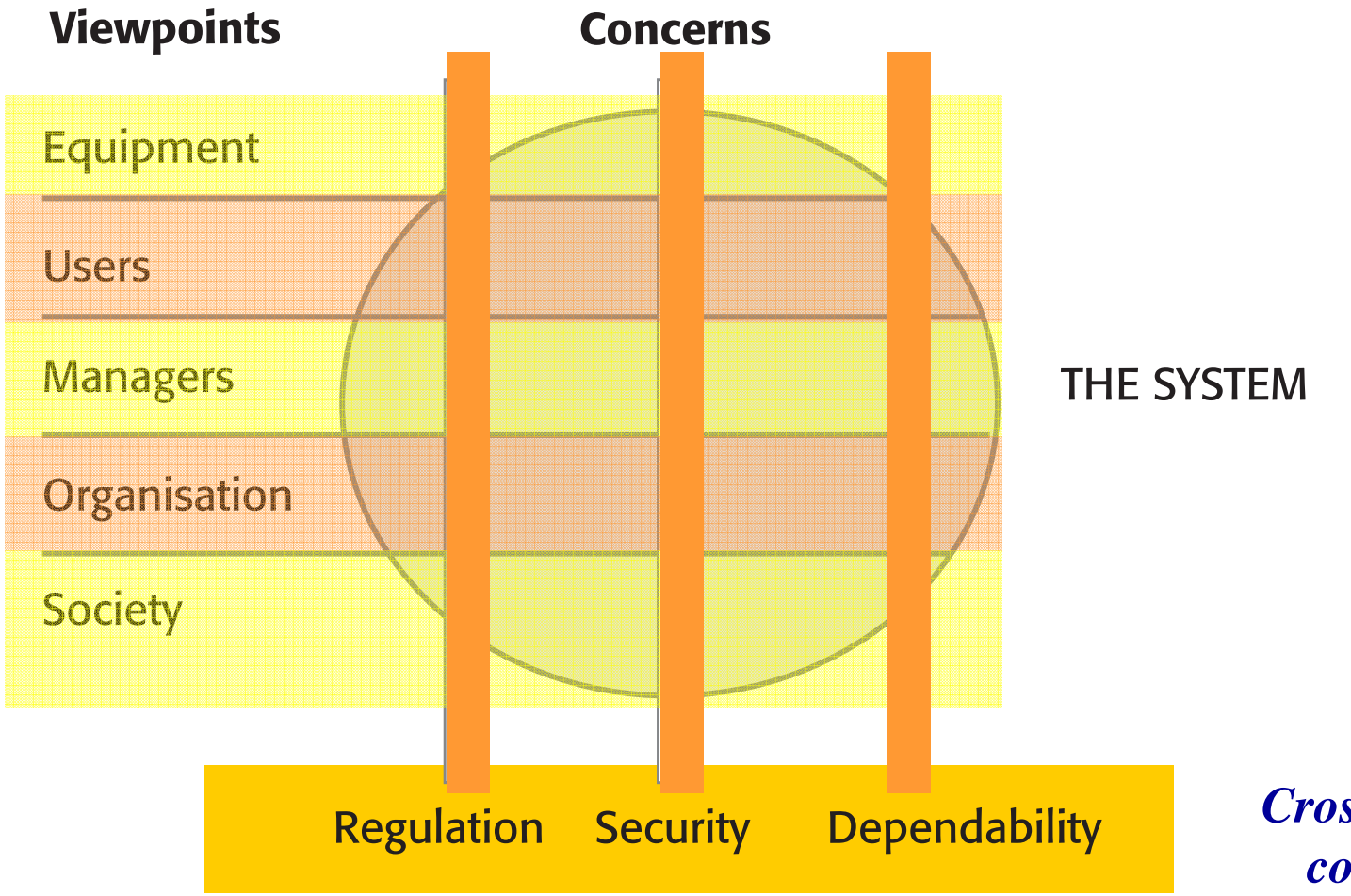

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نیازمندی‌های اصلی (*Core Requirements*)
  - همان دغدغه‌های اصلی (*Core Concerns*) هستند
  - هدف از توسعه سیستم دستیابی به نیازمندی‌های اصلی است
- نیازمندی‌های توسعه‌ای (*Extension Requirements*)
  - مجموعه‌ای از *Cross-cutting Concerns* هستند

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نمونه: فروشگاه زنجیره‌ای آنلاین
  - مجموعه‌ای از فروشگاه‌ها که خدمات خود را به صورت اینترنتی ارائه می‌دهند
  - کاربران با مشاهده کالاها، درخواست خرید خود را ارائه می‌دهند
  - کالا برای کاربر بوسیله پست ارسال می‌شود
  - این فروشگاه‌ها دارای یک انبار مرکزی هستند که کالاهای خود را از آنجا تهیه و در صورت خرابی به آنجا ارسال می‌نمایند
  - در صورت خرابی یا نقص در کالا، کاربر می‌تواند ۴۸ ساعت پس از خرید آن را عودت دهد

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نمونه دیدگاه: فروشگاه زنجیره‌ای آنلاین
  - دید کاربران
    - جستجوی کالاها
    - مشاهده موجودی هر کالا
    - مشاهده موجودی کالا در فروشگاه‌های خاص
    - پیدا کردن نزدیکترین فروشگاه
    - درخواست خرید کالا
    - گزارش عدم دریافت کالا
    - گزارش خرابی کالای خریداری شده
    - ...

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نمونه دیدگاه: فروشگاه زنجیره‌ای آنلاین
  - دید فروشنده
    - تقاضای کالا از انبار مرکزی
    - جستجوی کالاها
    - مشاهده موجودی کالاها
    - مشاهده، بررسی و تائید درخواست خرید کالا
    - مشاهده، بررسی و تائید گزارش خرابی کالا
    - ارسال کالای دارای نقص به انبار مرکزی
    - ...

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نمونه دیدگاه: فروشگاه زنجیره‌ای آنلاین
  - دید انباردار
    - ارسال کالا به فروشگاه متقاضی
    - جستجوی کالاها در انبار مرکزی
    - بررسی و تعویض کالای دارای نقص
    - بارکدگذاری کالاهای انبار
    - بروز نگهداری اطلاعات موجودی انبار
    - ...

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نمونه دیدگاه: فروشگاه زنجیره‌ای آنلاین
  - نیازمندی‌های اصلی
    - کاربران می‌توانند کالاها را جستجو و مشاهده نمایند
    - کاربران مجاز (شناسایی شده) می‌توانند اطلاعات کامل کالا را مشاهده و درخواست خرید کنند
    - فروشندگان می‌توانند موجودی کالای خود را مشاهده و تغییر دهند
    - انباردار می‌بایست برنامه زمانبندی تعویض کالا را ایجاد نماید
    - ...

مهندسی نیازمندی‌های جنبه‌گرا (ادامه)

- نمونه دیدگاه: فروشگاه زنجیره‌ای آنلاین
  - نیازمندی‌های توسعه‌ای

غیروظیفه‌مندی وظیفه‌مندی

- کاربر و فروشنده می‌توانند برنامه زمانی تعویض کالا را مشاهده نماید (دید کاربر + دید فروشنده + دید انباردار)
- کاربر و انباردار می‌توانند گزارش خرابی کالای تائید شده توسط فروشنده را مشاهده نمایند (دید کاربر + دید فروشنده + دید انباردار)
- اطلاعات کاربران، فروشندگان و انبارداران به صورت رمزشده ذخیره می‌شود

معماری جنبه‌گرا

- معماری سیستم جنبه‌گرا برپایهٔ معماری سیستم‌های اصلی (*Core Systems*) و توسعه‌ها (*Extensions*) است

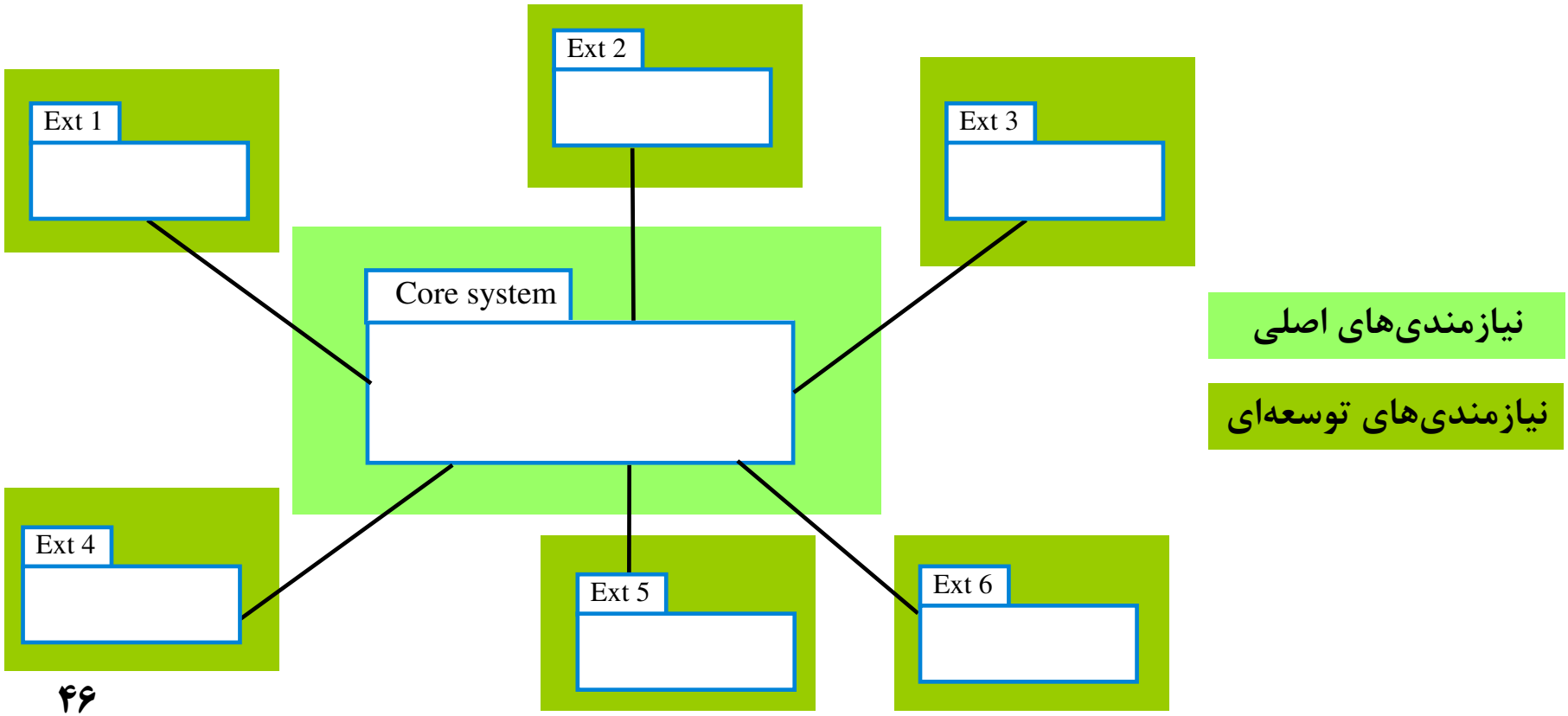

معماری جنبه‌گرا (ادامه)

- انواع توسعه‌ها
  - توسعه‌های کارکردی ثانویه
    - قابلیت‌هایی کارکردی اضافه‌ای را به سیستم اصلی می‌افزاید
  - توسعه‌های سیاستی (*Policy*)
    - قابلیت‌های کارکردی را برای حمایت از سیاست‌های سازمانی (مانند امنیت) می‌افزاید
  - توسعه‌های کیفیت سرویس (*QoS*)
    - قابلیت‌های کارکردی را برای کمک به نگهداری کیفیت سرویس می‌افزاید
  - توسعه‌های زیرساختی (*Infrastructure*)
    - قابلیت‌های کارکردی را برای حمایت از پیاده‌سازی سیستم روی سکوهای مختلف می‌افزاید

طراحی جنبه‌گرا

- فرآیند طراحی سیستمی از جنبه‌ها برای پیاده‌سازی *cross-cutting concerns* و دیگر نیازمندی‌هایی که در طول فرآیند مهندسی نیازمندی‌ها شناسایی شده‌اند، استفاده می‌کند
- طراحی جنبه‌گرا باید به‌گونه‌ای انجام شود که دو مشکل *Scattering* و *Tangling* به کمترین حد خود برسد

طراحی جنبه‌گرا (ادامه)

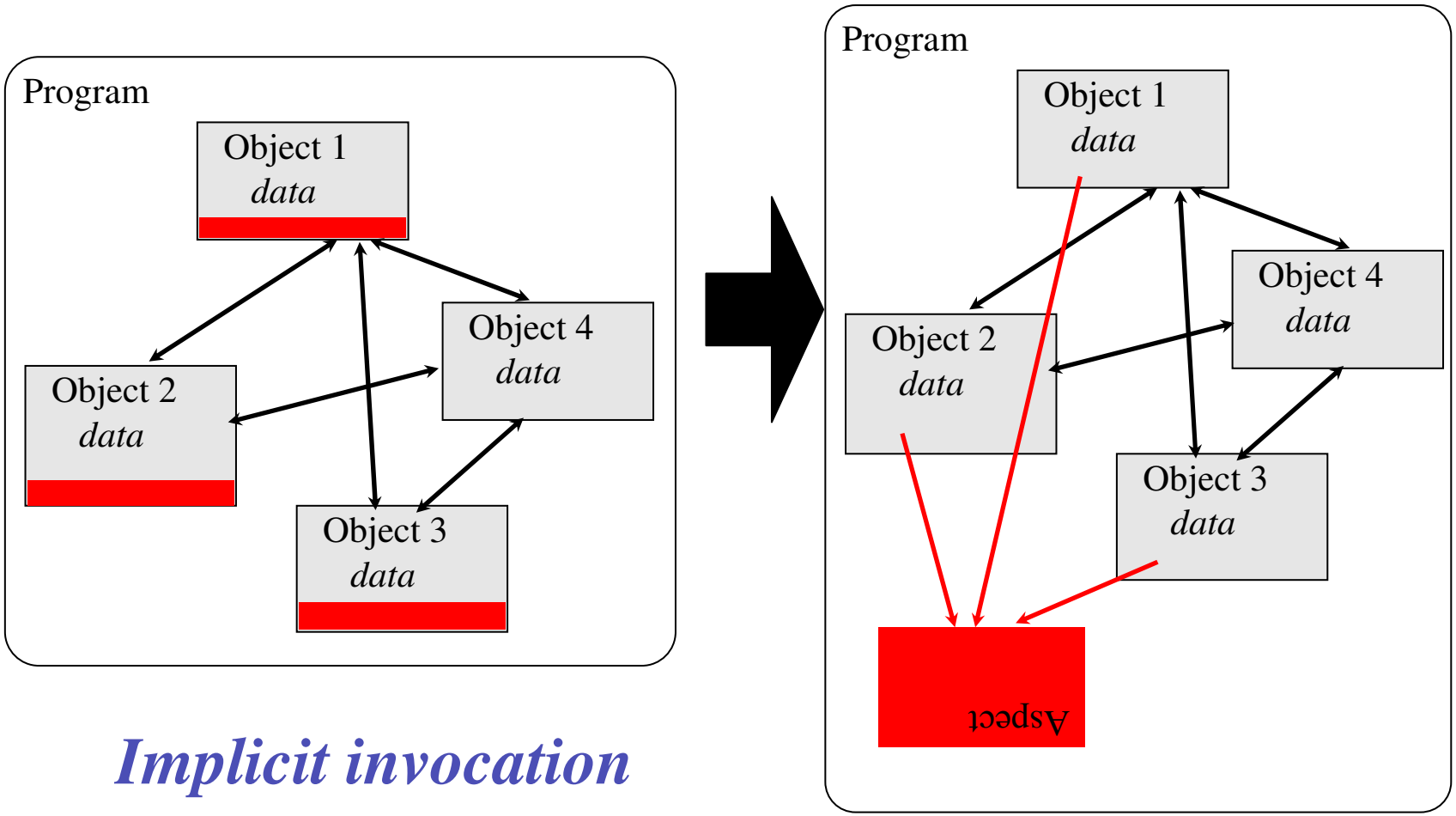

Implicit invocation

طراحی جنبه‌گرا (ادامه)

- مورد کاربری می‌تواند به عنوان جنبه در نظر گرفته شود
- ایده استفاده از مورد کاربری برای جنبه توسط *Jacobsen* و با استفاده از مفاهیم جدیدی چون *use-case slices* و *use-case modules* ارائه شده است
- مورد کاربری توسعه‌ای برای نمایش مدل معماری جنبه‌گرای اصلی + توسعه‌ها بکار می‌رود

طراحی جنبه‌گرا (ادامه)

- مورد کاربری توسعه‌ای

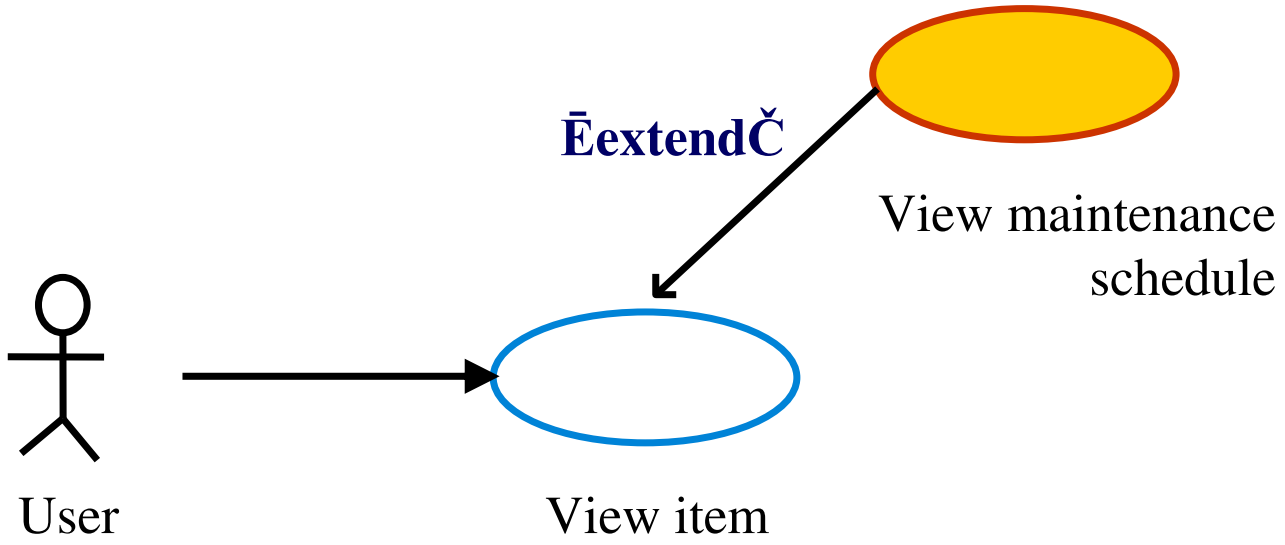

طراحی جنبه‌گرا (ادامه)

- فرآیند انجام طراحی جنبه‌گرا
  - برای بررسی عدم همپوشانی جنبه‌ها باید تعارض بین جنبه‌ها شناسایی و رفع شود

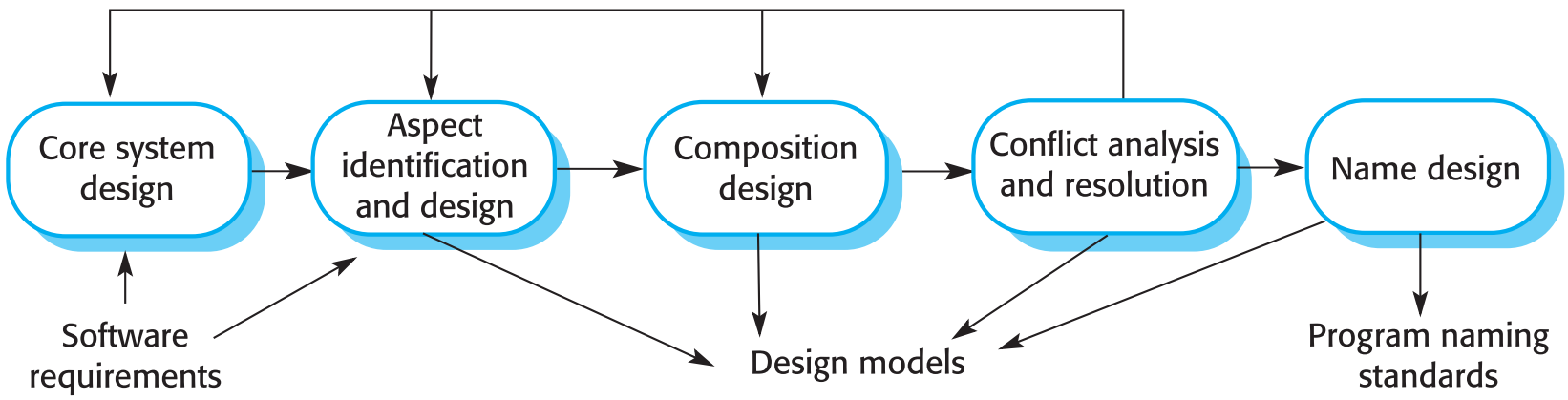

طراحی جنبه‌گرا (ادامه)

- استفاده از UML برای جنبه‌ها
  - مدلی نه چندان کامل از تعریف جنبه

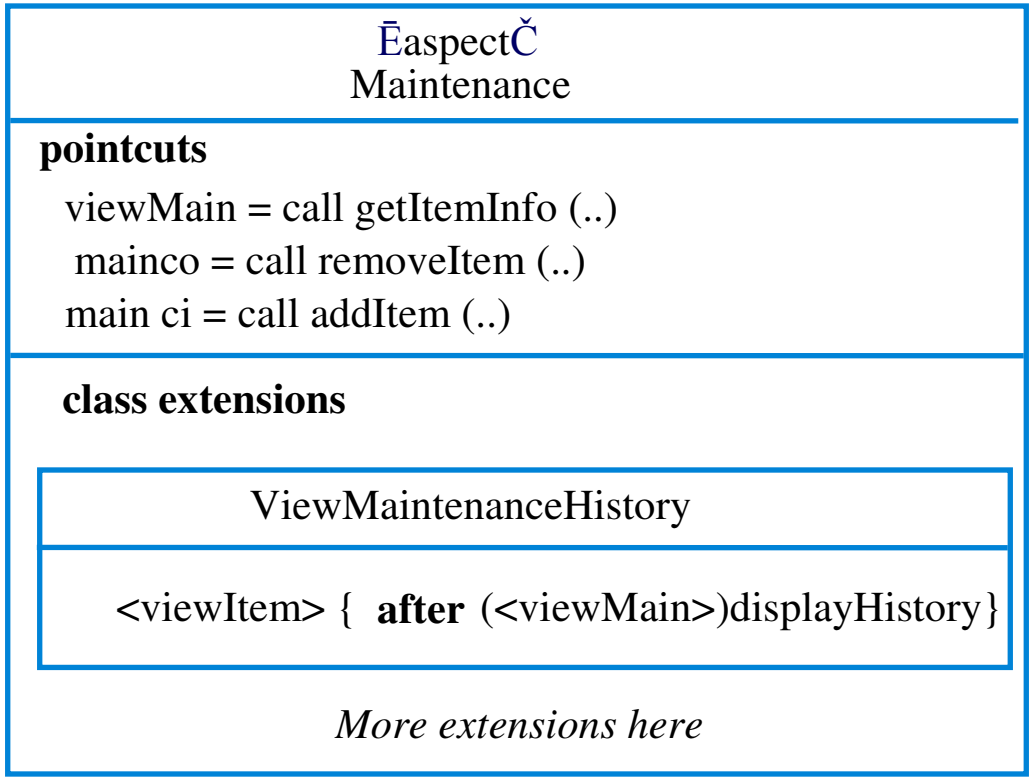

برنامه‌نویسی جنبه‌گرا

- انقلابی در شیوه فکر کردن در زمینه مهندسی نرم‌افزار
- برای اولین بار توسط Gregor Kiczales در سال ۱۹۹۷ معرفی شد
- مکانیزم جداسازی پیشرفته دغدغه‌ها نیز اطلاق می‌شود
- زبان‌های پشتیبانی‌کننده جنبه
  - AspectJ: یک بسته که امکانات AOP را به زبان برنامه نویسی جاوا اضافه می‌کند
  - Aspeckwerkz , Jboss-AOP , HyperJ

آزمایش جنبه‌گرا

- همانند سایر سیستم‌ها، سیستم‌های جنبه‌گرا می‌توانند به‌صورت **جعبه سیاه** مورد آزمایش قرار گیرند
- آزمایش **جعبه سفید** آنها پیچیده و وابسته به کد برنامه
- مشکلات آزمایش جنبه‌ها
  - رابط جنبه چگونه می‌تواند آزمایش شود؟
  - چگونه جنبه‌ها می‌توانند مستقل از سیستم اصلی آزمایش شوند؟
  - چگونه می‌توان آزمایشی طراحی نمود که همه نقاط اتصال اجرا شده و جنبه‌های مناسب مورد آزمایش قرار گیرند؟

آزمایش جنبه‌گرا (ادامه)

- تولید گراف جریان برنامه برای جنبه‌ها غیرممکن است، به همین دلیل طراحی آزمایشاتی که تضمین دهند همه ترکیبات جنبه‌ها و کد اصلی اجرا شوند، دشوار است
- پوشش آزمایش (*test coverage*) معنای خاصی ندارد
  - کد هر جنبه یکبار اجرا شود؟
  - کد هر جنبه در هر نقطه اتصالی که جنبه قرار داده شده است یکبار اجرا شود؟
  - ؟